

Osmanlı Literatüründe Ben-Anlatıları Sempozyumu Üzerine Rapor

ÖZLEM ÖZDEMİR KUMBAR*

15-17 Haziran 2022 tarihleri arasında, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanlığı ile aynı üniversitenin Medeniyet Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ben-Anlatıları Araştırma Birimi ortaklığında düzenlenen; Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), İlim Sanat Tarih Edebiyat Vakfı (İSTEV), Eyüpsultan, Tuzla ve Beyoğlu Belediyeleri tarafından desteklenen, "Osmanlı Literatüründe Ben-Anlatıları" isimli sempozyum, İstanbul Medeniyet Üniversitesi'nde gerçekleşti.

Program, 15 Haziran Çarşamba günü, sempozyumu destekleyen kurumlardan TÜBİTAK Başkanı Prof. Dr. Hasan Mandal, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Gülfettin Çelik ve İSTEV Başkanı Prof. Dr. Bülent Zülfikar'ın açılış-selamlama konuşmalarıyla başladı. Protokol konuklarının konuşmalarının ardından sempozyum düzenleme kurulu başkanı Selim Karahasanoğlu "Korona Günlerinde Ben-Anlatıları, 2020'den 2022'ye: Bir Durum Tespiti" başlıklı açılış konuşmasını yaptı. Karahasanoğlu, konuşmasında 2020'de düzenlenen "Osmanlı Literatüründe Ben-Anlatıları" çalıştayından aynı isimdeki sempozyuma kadar geçen süreçte neler yaptıkları hakkında bilgi verdi: "ben-anlatısı" kavramının ve kapsamının tartışmaya açıldığı çalıştayın ardından, etkinliğin detaylı bir raporunun Türkçe olarak *Toplumsal Tarih*'in 2020 Ağustos sayısında, İngilizce olarak 2021'de *Review of Middle East Studies*'te (RoMES) yayımlandığını söyledi. Yine burada sunulan tebliğlerden oluşan bir seçkinin *International Journal of Middle East Studies*'te (IJMES) 2021'de (53: 2) yayımlandığını belirtti. Bu süreçte, pandeminin olumsuz etkilerine rağmen her iki etkinliğe katkı veren paydaşların da destekleriyle sonuçlanan çalıştayın akabinde uluslararası araştırmacıların katıldığı, tamamına yakını yüz yüze sunulacak tebliğlerden oluşan bir sempozyum hazırladıklarını ifade etti. Karahasanoğlu, sempozyumun amacının bilinmeyen veya daha önce ben-anlatısı kavramı altında değerlendirilmemiş eserlerin sahaya dahil edilmesiyle ben-anlatıları envanterine doğru yönelmek olduğunu belirtti. Türkiye'deki yazma eser kütüphanelerinden, erken modern döneme ait ben-anlatısı metinleri tespit ederek bir envanter ve analiz çalışması yapmayı planladıklarını ifade etti. Karahasanoğlu'nun, "Osmanlı Literatüründe Ben-Anlatıları: Envanter, Analiz (1500-1800)" başlığıyla kaleme aldıklarını duyurduğu araştırma projesi hakkında geçtiğimiz günlerde olumlu bir gelişme yaşandı: Söz konusu proje TÜBİTAK tarafından desteklenmeye layık görüldü. Karahasanoğlu, envanterin akabinde tematik çalışmalar yapmayı hedeflediklerini ifade etti. Ayrıca çalıştay ve sempozyumda sunulan bildirilerin yayımlanmasını önemsediklerini, ilerleyen süreçte Brill Yayınevi tarafından yayımlanan *Egdocuments and History* serisinde yayın yapmayı hedeflediklerini belirtti. Karahasanoğlu, 2015'te Medeniyet Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi çatısı altında kurulan Ben-Anlatıları Araştırmaları Birimi'ni İstanbul Medeniyet Üniversitesi bünyesinde bir Ben-Anlatıları Araştırma Merkezi'ne dönüştürme yolundaki adımı dinleyicilerle paylaştı.

* İstanbul Medeniyet Üniversitesi; ozlemozdemir_57@hotmail.com. ORCID:0000-0001-5904-6482

Açılış konuşmasının ardından İhsan Fazlıoğlu, “‘Hoşça Bak Zâtına...’: İslâm-Osmanlı ‘Ben-Anlatıları’ Literatürü Üzerine Bir Değerlendirme” başlıklı açılış konferansını verdi. Fazlıoğlu, İslam-Osmanlı dünyasında üretilen metinlerden bir seçki ile kavram-metin arasındaki bağlantıyı kurarak bu ilişkiyi, İslam-Osmanlı geleneği içindeki yazın türleriyle örnekledi. Keşkül, sebet ve fehrese gibi türlerin de ben-anlatısı kavramı altında değerlendirilmesi gerektiğinin söyledi. Kişinin kendini, saf bir şekilde idrak ve ifade edemeyeceğini, ancak eylemleri veya başkalarının eylemlerinden hareketle kendini izhar ettiğini, bazen örttüğünü bazen de salınım halinde bırakarak okuru şaşırttığını ifade etti. Fazlıoğlu, İslam-Osmanlı ben-anlatısı metinlerinin, kendilik, benlik ve bizlik olarak katmanlı yapısının göz ardı edilmeden incelenmesi gerektiğini vurgulayarak sözlerini sonlandırdı.

Sempozyumun “Osmanlı Literatüründe Ben-Anlatıları Envanterine Doğru: Avrupa Tecrübesinden Faydalanmak” isimli ilk oturumuna Hollanda’dan Rudolf Dekker, Fransa’dan François-Joseph Ruggiu, Almanya’dan Claudia Ulbrich, Rusya’dan Yury Zaretsky ve oturumun moderatörü olarak Almanya’dan Barbara Kellner-Heinkele katıldı. Hollanda’daki *Center for the Study of Egodocuments and History*’nin lideri Dekker, 2020’de düzenlenen çalıştayda, ben-anlatıları konusundaki tecrübelerini anlatmıştı. Sempozyumda ise envanterini çıkardıkları malzemenin, ‘egodocument’ kavramı açısından anlamlı olup olmadığı konusunda ortaya çıkan sonuçları değerlendirdi. Kavramın tanımını zorlayan kurgusal metinleri örneklediren Dekker, bu tür kurgusal veya kurgu olma ihtimali yüksek metinlerin incelenmesinin kavram-kapsam konusunda çok şey öğretebileceğini belirterek sözlerine son verdi. Almanya’da 2004-2012 yılları arasında tamamlanan “*Selbstzeugnisse in Transkultureller Perspektive*” başlıklı projenin yöneticisi Ulbrich, söz konusu proje ile ilgili tecrübelerini paylaştı. Ulbrich, kavram ve yöntem sorunlarına ve çözümlere yönelik deneyimlerini anlattı. Tespit ettikleri metinlerin yazarlarını “kendi kişiliklerini sosyal ilişkilerinde tanımlayan anlatıcılar olarak görünür” kılmayı amaçladıklarını; bunu anlamak için metinlerin bağlamını ve anlatımı dikkate aldıklarını belirtti. Ruggiu, Fransa’daki ekibin lideri olarak, “*Personal Writings in France: Successes, Limits and Life Cycle of a Scientific Investigation (2002-2022)*” isimli proje sürecindeki tecrübelerini aktardı. Kullandıkları “*écrits du for privé*” kavramı ve bu kavramın kapsamı üzerinde durdu. Ruggiu, araştırmaya sadece sıradan insanların kendileri, aileleri veya toplum hakkında bilgi verdikleri, kurgusal olmayan anlatıları dahil ederek malzemeyi sınırlandırdıklarını söyledi. Malzemenin tasnifinde yazarların cinsiyet ve yaşları ile eserlerin tür ve kronolojik özelliklerinin kriter olarak belirlendiğini ifade etti. Otuz yıldır Rus ben-anlatıları alanında araştırmalar yapan, *Higher School of Economics*’ten (Moskova) Yury Zaretsky, erken dönem Rus ben-anlatısı metinlerinin çeşitliliği üzerine bir sunum gerçekleştirdi. Zaretsky, kişisel motivasyonlarla üretilmiş eserlerden farklı bir malzeme bütünü tanıttı. “Skaska” adı verilen bu belgeleri, 18. yüzyıl Rusya’sında asker bürokrat, soylu, asker, kaçak köle ve çeşitli tutuklular için hazırlanmış, prosedür gereği kaleme alınan, çoğu kısa ve kuru bir anlatıma sahip otobiyografiler olarak tanımladı. Söz konusu malzemenin otobiyografi sahiplerinin kişisel motivasyonlarına ve düşüncelerine, sınırlı da olsa, ulaşılabilirdiğini ifade etti ve bu metinlerden örnekler sundu.

Çarşamba gününün, öğleden sonraki oturumlarından ikisi, Osmanlı dışı ben-anlatısı metinlerini irdeleyen sunumlara ayrıldı. Paralel oturumlarda yapılan bu sunumların çoğu, Osmanlı’nın siyasi ve kültürel etkileşim alanında bulunup Farsça ve Arapça konuşulan bölgelerde üretilmiş metinler üzerineydi. Bu oturumlar, Osmanlı dünyasındaki

'ben'i ifade etmenin kültürel çeşitlilik ve etkileşimlerini düşünmek açısından önemli idi. Mordechai Levy, 16. yüzyıldan kalan Şah Tahmasb'ın (ö. 1576) günlüğünü, yazarın siyasi 'ben'i bağlamında değerlendirdi. Rumeysa Nur Şahin, eğitim için Safevi topraklarından Osmanlı topraklarına gelerek devrin ünlü alimlerinden ders almış olan Mirza Mahdum'un (ö. 1587) kendini inanç temelinde nasıl kimliklendirdiğini, yazarın otobiyografisi üzerinden analiz etti. Peyman Eshaghi, Kaçar Prensi Farhâd Mîrzâ'nın (ö. 1888) hac seyahatnâmesini ben-anlatısı olarak değerlendirdi. Oturum, Sebastian Cwiklinski'nin Tatar seyyah ve politikacı Abdürreşid İbrahim'in (ö. 1944) Asya ve Japonya seyahatnâmesini bir ben-anlatısı olarak değerlendirdiği sunumla sona erdi.

Diğer oturumda ise Barbara Kellner-Heinkele, Mirza Muhammed Haydar Duğlat'ın (ö. 1551) *Târîh-i Reşîdî* isimli eserinde kendisi ve ailesi hakkında verdiği bilgileri paylaştı. Büşra Sıdika Kaya, Moğol-Osmanlı-Memlûk coğrafyasında seyahat eden tarihçi ve devlet adamı Şehâbeddin İbn Arabşah'ın (ö. 1450) *Ukûdü'n-nasîha* adlı manzum ben-anlatısını değerlendirdi. Nilgün Dalkesen, Türk-Moğol kadını, *Babürnâme*, Babür'ün kızı Gülbeden Begim'in (ö. 1603) yazdığı *Hümayunnâme* ve *Moğolların Gizli Tarihi* gibi otobiyografik ve biyografik eserler üzerinden ele aldı. Tuğba İsmailoğlu-Kacı, Avusturyalı oryantalist tarihçi Baron Joseph von Hammer-Purgstall'ın (ö. 1856) oldukça hacimli hatıratı üzerine bir sunum gerçekleştirdi. İsmailoğlu-Kacı, "hayatını bir Doğulu gibi yaşamaya çalışın" biri olarak nitelendirdiği Hammer'in iki dünya arasındaki serencamını hatıratı üzerinden irdeledi.

Çarşamba günü, 16. yüzyıldan örneklerin konu edildiği oturumda Nabil al-Tikriti, II. Bayezid'in (ö. 1512) çocukları ile yazışmalarını ve telif ettikleri edebî eserleri ben-anlatısı veçhesinden ele aldı. Christiane Czygan, Kanunî Sultan Süleyman'ın (ö. 1566) divanını üzerinden sultanın duygusal portresi ve imajına odaklanan bir konuşma gerçekleştirdi. Serap Şimşek-Padar, Mimar Sinan'a (ö. 1588) ait başta *Tezkiretü'l-Bünyân* olmak üzere, Sinan'ın otobiyografik metinleri çerçevesinde, eserin yazılış motivasyonları hakkında bir tartışma yürüttü. Erol Fırtın ise Lâmiî Çelebi'nin (ö. 1532) *Münşeat ve Şerefü'l İnsân* isimli iki eserini kendilik bilinci ve içe bakış gibi kavramlar bağlamında değerlendirdi.

Çarşamba günü, Cemal Kafadar'ın "Sır ile Nâle: Ben-Anlatılarının Osmanlı ve Dünya Tarihindeki Serencamı Üzerine" başlıklı onur konuşması ile son buldu. Kafadar, otobiyografik metinler söz konusu olduğunda dünyada tartışılan/kabul gören kavramlar ve bunların doğal sınırları hakkındaki görüşlerini paylaştı ve bu tür eserlerin 16. ve 18. yüzyıllar arasında, Osmanlı coğrafyasında artış gösterdiğini ifade etti. Kafadar, Osmanlı ben-anlatılarına karşı giderek artan ilgiyi ve bu doğrultuda keşfedilen yeni kaynakları paylaştı: Bunlardan ilki Tokat'ta piskoposluk yapmış bir Ermeni'nin 1680-1682 yılları arasında Ermenice kaleme aldığı bir günce. Diğeri 17. yüzyıla ait, Derviş Yusuf'un kaleme almış olduğu Hac seyahatnamesinin içine gömülü bir ben-anlatısı. Son eser, İngilizce olarak yayımlanan, 1588-1589 yılları arasında Arapça olarak kaleme alınmış Halepli Dokumacı Kemalettin'in anıları. Kafadar, envanter çalışmaları, kavram ve kapsam konusunda önemli hatırlatmalarda bulundu. Envanterin kapsamını belirlerken gri alanda kalan eserlerin ayrıca incelenmesinin önemine değinen Kafadar, bu kategori için kitap kataloğu yazarı Hayrüddin Hızır Atufî'nin (ö. 1541) klasik tasnife uymayan kitaplar için kullandığı "min qıbeli" tabiri gibi bir ifade bulunabileceği önerisinde bulundu. Ben-anlatısı metinleri incelerken yazılı geleneğin, sözlü ve görsel gelenekle ilişkisinin göz ardı edilmemesi; Mevlânâ'nın Mesnevîsi ve ondan ilham alan diğer me-

tinler, Karagöz performansları, Seyyid Nesimî, Kaygusuz Abdal gibi şairlerin şiirlerindeki 'ben' ufkü üzerine düşünülmesinin önemine değindi. Dil, coğrafya ve nitelik olarak çeşitlenen malzemenin, araştırma sorularına yenilerini ekleyeceğini söyleyen Kafadar, birey ve fenomenoloji gibi eski/yeni kavramlar üzerinde de düşünülmesi gerektiğini belirtti. 'Ben'i anlatmanın ne demek olduğu; benden bahsetmenin yollarının, mecralarının zaman içinde nasıl değiştiği gibi soruların daima akılda tutulması gerektiğini vurguladı. Ufuk açan konuşma ilgiyle takip edildi.

Konferansın ikinci günü olan Perşembe gününün ilk oturumu 18. yüzyıla ait ben-anlatısı metinleri üzerine gerçekleşti. Mustafa Demir'in keşfedip yüksek lisans tezi olarak hazırladığı Yazıcı Murtaza'nın (d. 1673-74) *Sergüzeşt-i Âşık* isimli eseri üzerine Mehmet Yaşar Ertaş ve Mustafa Demir birer sunum yaptılar. Joachim Östlund 1733 yılına ait *İsveç Sefâretnâme*'sinde Mehmed Said Efendi'nin kendini, seyyah, elçi, etnograf ve alim gibi farklı kimlikler içinden nasıl dillendirdiğini anlattı. Yahya Nurgat ise Ebu'l Bereket Abdullah bin Hüseyin El-Süveydi'nin 1157/1744 yılındaki Mekke seyahatini anlattığı eserde, yazarın kendilik inşası, zihniyet ve duygu dünyası üzerinde durdu.

Perşembe günü gerçekleştirilen paralel oturumlardan ilkinde, asker anlatıları ve savaş hatıraları konuşuldu. Temeşvarlı Osman Ağa'nın bilinen ancak pek ilgi görmeyen başka bir ben-anlatısını gündeme taşıyan Abdullah Güllüoğlu, Temeşvarlı'nın, eseri yazma motivasyonu üzerinde durdu. Temeşvarlı'nın 1700'den sonraki hayatına dair kayıtlarını içeren bu ikinci anlatı, Temeşvarlı'nın ben-anlatıları üstüne tekrar düşünülmesi yönünde önemli bir katkı oldu. Tal'ati mahlaslı meçhul bir yeniçerinin 1736-1737 tarihleri arasındaki Osmanlı-Rus savaşına dair hatıralarını ele alan İlhami Danış, hatıratın Tal'ati'nin duygu dünyasından izler taşıdığını söyledi. Gül Şen ise Mehmed Necati Efendi'nin (ö. 1793) Kırım'dan Petersburg'a uzanan esaret anılarını ben-anlatısı veçhesinden değerlendiren bir sunum gerçekleştirdi.

Perşembe günü, gayrimüslim ve kadın ben-anlatıları konulu iki ayrı oturum gerçekleştirildi. Gayrimüslim ben-anlatılarının ele alındığı oturumun moderatörü Selçuk Akşin Somel, 2020'de düzenlenen çalıştayın değerlendirme toplantısında dile getirilen, gayrimüslim ve kadın anlatılarının "Osmanlı ben-anlatıları" kapsamını güçlendireceği yönündeki ortak görüşü hatırlattı. Somel, sempozyumda gayrimüslim ve kadın anlatılarına yer verildiğini görmekten duyduğu memnuniyeti ifade etti. İlk konuşmacı Gayane Ayyavzian, güncesini ele aldığı Eremya Çelebi Kömürçiyân'ın (ö. 1695) 'ben'ine, 17. yüzyıl İstanbul gündelik yaşamı ve sosyal ilişkiler üzerinden ışık tuttu. Henry Shapiro, 17. yüzyılda yaşamış Erzurumlu Elia'nın (ö. 1750?) hayatının son döneminde Ermenice olarak kaleme aldığı hatıratı, itiraf eden, uyarıcı ve eleştiren bir 'ben' sunan Elia'nın anlatısını mekân ve ilişkiler bağlamında değerlendirdi. Mehmet Yılmaz Akbulut, 18. yüzyılda Osmanlı coğrafyası etrafında gelişen geniş çaplı siyasi olayların hayret ve tedirginlikle gözlemlendiği bir dönemde olayları, kendi tanıklıklarıyla aktaran Tiflisli Yosefo ile İstanbullu Arutin adlı iki Osmanlı'nın eserlerini ben-anlatısı bağlamında değerlendirdi.

Kadın ben-anlatıları oturumunun ilk konuşmacısı İbrahim Şirin, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kadın ben-anlatıları üstüne bir konuşma yaptı. Merve Aydın, Saliha isimli bir genç kızın 20. yüzyılın başlarına tarihli anket defterini dolduran gençlerin, anketin sınırları ölçüsünde aktardıkları 'ben'lerine işaret etti. Hanife Karasu ise çok kısa süre önce Selim Karahasanoğlu danışmanlığında tamamladığı, "Süreyya Ağaoğlu'nun 81 Günlük

Amerika Seyahati: Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Kadın Avukatınının 1946 Tarihli Ben-Anlatısı" başlıklı yüksek lisans tezinin konusu olan Ağaoğlu'nun günlüğünü değerlendirdi. İmparatorluktan cumhuriyete geçişi deneyimlemiş bir kadın olan Ağaoğlu'nun kültürel karşılaştırmalarını, duygu ve düşüncelerini, kadın ben-anlatıları bağlamında ele aldı.

Perşembe günü "Ulema-Sufi Ben-Anlatıları" oturumunda Selim Karahasanoğlu ve Semra Çörekçi, Sıdkı Mustafa (ö. 1790-1) ve Sıdkızade Mustafa Hamid (ö. 1850) günlükleri üzerine heyecan verici birer sunum yaptılar. Selim Karahasanoğlu'nun Sıdkı Mustafa günlüğü üzerine çalışmaları, günlüğün Madeline C. Zilfi'nin 1977'de yayımlanan makalesine konu olması ve bu makalenin Karahasanoğlu tarafından Türkçeye çevrilerek 2002 tarihinde *Doğu Batı* dergisinde yayımlanmasına kadar uzanmaktadır. Karahasanoğlu, günlük üzerine Berlin Freie Üniversitesi'nde bir araştırma projesi de gerçekleştirmiştir. Semra Çörekçi ise Karahasanoğlu ile yürüttüğü ve sempozyumdan kısa süre önce tamamladığı "A Methodological Approach to Early Modern Self-Narratives: Representations of the Self in Ottoman Context (1720s-1820s)/Erken Modern Ben-Anlatılarına Metodolojik Bir Yaklaşım: Osmanlı Bağlamında 'Ben'in Temsili (1720'ler-1820'ler)" başlıklı doktora araştırması sürecinde keşfettiği eserden birinin Sıdkı Mustafa'nın torunu Sıdkızade Mustafa Hamid'e ait olduğunu tespit etmişti. Böylece günce yazmanın aile içi bir alışkanlık olabileceğine dair ilgi çekici bir sunum gerçekleştiren Karahasanoğlu ve Çörekçi, dede Sıdkı Mustafa ve torun Sıdkızade Mustafa günlüklerinin bir janra işaret eden biçim ve muhteva özelliklerine dikkat çektiler. Bu sunum, aile geleneği olarak sürdürülmüş, keşfedilmeyi bekleyen başka güncelerin bulunabileceğine dair beklentiyi artırdı. Torun Sıdkızade'nin tıraş olmak, tırnak kesmek gibi basit kişisel bakım rutinlerinden en mahrem anları olan düğün gecesine kadar detaylı biçimde kaydetmesi, yazarın öz-farkındalığı hakkında düşündürücü özellikler olarak zihinlerde yer etti. Jun Akiba, bir tarihçi ve kadını olan Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi'nin (ö. 1779) *Mürî't-tevârih* isimli eseri ile kadılığı sırasında düzenlenen siciller üzerinden Süleyman Efendi'nin kendini nasıl gördüğünü sorgulayan bir sunum gerçekleştirdi. Şeyma Dereci, Nabil Saleh tarafından yayımlanan Beyrutlu Ebu Halid'in 1843 yılına dair kayıtları içeren günlüğünü kurgusallık bağlamında değerlendirdi. Oturumun son konuşmacısı Özlem Özdemir-Kumbar, Köstendil eşrafından, âyan ve mutasavvıf olan Süleyman Şeyhî'nin (ö. 1819-20) seyrisulûku sırasında gördüğü rüyaların kayıtlarını içeren *Terkîbat-ı Erba'in* isimli eseri ben-anlatıları açısından değerlendirdi.

Hatıratların konuşulduğu başka bir oturumda Ahmet Koçak, Halit Ziya Uşaklıgil'in (ö. 1945) hatırat ve mektuplarında yazarın 'ben'i üstünde durdu. Canan Torlak-Emir, Mutasarrıf Hamdi Bey'in hatıratını değerlendirdi. Akansel Yalçınkaya, Mustafa Asım Çalılıkoğlu'nun (ö. 1969), Ayşe Güher Gülaçar ise ittihatçıların hatıratlarını değerlendiren birer sunum yaptılar.

Perşembe gününün yuvarlak masa konseptindeki son oturumunda 17. yüzyıla ait bir günce olan *Sohbetnâme*, eser üzerine tez çalışması yapmış araştırmacılar tarafından etraflıca ele alındı. Moderatörlüğünü, *Sohbetnâme* üzerine Almanca bir makale yazmış olan Suraiya Faroqhi'nin üstlendiği oturumun ilk konuşmacısı Gülşen Yakar idi. *Sohbetnâme*'nin muhtevası üzerinde duran Yakar, Seyyid Hasan'ın (ö. 1688) yazma motivasyonunun, veba salgınında yaşadığı sayısız kayıpların travmasını hafifletme ve hafızasını tazeleme kaygısıyla zamanın kaydını tutma isteğine bağlı olabileceğini ifade etti. Tunahan Durmaz ise Seyyid Hasan'ın 'ben'ini, onun sosyal çevresi dışında kavramanın çok mümkün olmadığını belirtti. Durmaz, Seyyid Hasan'ın günlük yazma alışkanlığı-

nı nasıl edindiğini ve eserin organizasyonundaki gelişimi, zaman ifadelerinin kullanımı, tarih belirtmedeki özenin artması ve her yılın "salnâme" olarak adlandırılması gibi özellikler üzerinden açıklayarak konuşmasını sonlandırdı. Fatma Deniz Uzundağ ise Seyyid Hasan'ın güncesini mekân üzerinden tartıştı. Bir derviş olan Seyyid Hasan'ın tekke merkezli bir yaşam yerine bahçeler, sahiller, dükkanlar ve dostlarının haneleri olmak üzere gün içinde farklı mekânlarda vakit geçirdiğini; kamusal ve özel alan ayrımı yapmadığını belirtti. Uzundağ'ın bir diğer tespiti Seyyid Hasan'ın geceleri de mobil bir hayat sürdüğü idi. *Sohbetnâme* üzerine zevkli ve doyurucu üç konuşma ile oturum sona erdi.

17 Haziran Cuma günü, mecmua, mektup ve takvimler üzerine sunumlar gerçekleştirildi. Aysu Akcan, Lâmiî Çelebi'nin (ö. 1532) *Münşeât*'ı örneğinde Osmanlı mektuplarının ben-anlatısı kategorisinde okunup okunamayacağını irdeledi. Yahya Koç, Halveti tarikatına bağlı iki sūfînin eseri: Şamlı İbn Kennan'ın (ö. 1740) *Yevmiyye*'si ile Edirneli Hasan Sezai'nin (ö. 1738) *Mektubatı*'nı ben-anlatıları bağlamında değerlendirerek mukayesesini yaptı. Ensar Karagöz ise Müstakimzâde Süleyman Saadeddin Efendi'nin (ö. 1788) mecmualarındaki otobiyografik verilere odaklanan bir konuşma gerçekleştirdi.

Tercüme-i hal ve otobiyografilerin konu edildiği diğer oturumun ilk konuşmacıları Ümit Karaver ve Muhammed Takî Hüseyinî, Musannifek'in (ö. 1470) *Tuhfe-i Mahmûdîyye* adlı eserinde bulunan otobiyografik bölümü değerlendirdiler. Christopher Whitehead, *Naîma Tarihi* içinde yer alan Çerkes Dilaver'in kendi kaleminden otobiyografisini ele aldı. Esra Çon-Yılmaz, 18. yüzyıl Osmanlı ben-anlatısı metinlerindeki yazma motivasyonu bağlamında, Saraybosnalı Başeski Şevki Molla Mustafa'nın güncesini ele alan bir sunum yaptı. Hüseyin Örs ise Ahmed Hamdullah Efendi'nin (ö. 1899) kaleme aldığı tercüme-i halî üstüne bir sunum gerçekleştirdi.

Öğleden sonra, ben-anlatısı kavramının sınırlarında dolaşan metinlerin ele alındığı bir oturum gerçekleştirildi. Rukiye Aslıhan Aksoy-Sheridan, Evliya Çelebi'nin (ö. 1685) *Seyahatnâme*'sini ben-anlatısı olarak değerlendirmenin imkânları üstüne konuştu. Yunus Aktı, Âsaî Dal Mehmed Çelebi'nin Osmanlılar ve Safeviler arasında gerçekleşen savaşları ve esaret hayatını anlattığı, 1578-1585 yılları arasında kapsayan *Şeceatnâme* isimli eserde yazarın, Özdemiroğlu Osman Paşa anlatısı ile kendi anlatısı arasındaki salınım dikkat çekti. Hilal Görgün, Ahmed Cevdet Paşa'nın (ö. 1895) *Tezâkir* isimli eserinin bir bölümünde yer alan otobiyografisini ele aldı. Şükran Fazlıoğlu ise Ali Mubârek'in (ö. 1893) kurgu ile gerçeklik arasındaki *A'lemuddîn* isimli eserini irdeleyerek yazarın 'ben'inin deşifresine yönelik bir konuşma yaptı.

"Osmanlı Edebiyatında Türler" isimli oturumun ilk konuşmacısı Aslı Çiftçi, Dâî'nin Nevhatü'l-uşşâk (telif 1649) isimli aşk mesnevisini 'oto-kontrol', 'sosyal benlik' ve 'duyguların inşası' bağlamında yorumladı. Çiftçi, Dâî'nin eserindeki duygusal kontrolün sebebinin, dönemin siyasi-dinî düşüncesini etkileyen akımlar, akımların dönüştürücü gücü ve kültürel-duygusal inşa süreçleriyle birlikte düşünülmesi gerektiğini öne sürdü. İsa Uğurlu, astrolojik takvimlerdeki günlük notların ben-anlatıları açısından anlamı üstüne bir konuşma yaptı. Süreyya Pekşen, Yahya b. Abdurrahman'ın nesir ve manzum olarak kaleme aldığı hasbihâlini tanıttı. Pekşen, söz konusu eserin muhtevâsından, yazarın eseri yazma gerekçesinden ve yazarın hayatından bahsederek konuşmasını sonlandırdı. Şair ben-anlatılarının konu edildiği oturumda Aslıhan Erkmen, Âşık Çelebi (ö. 1572) ve Lâtîfî'nin (ö. 1582) şair biyografilerinden, yazarların kendileri hakkında verdiği

bilgilere odaklanan bir tebliğ sundu. Fatih Tıǧlı, şehrengiz türü eserlerin sebep-i telif kısımlarından, yazarların otobiyografilerine ışık tutan bir sunum gerçekleştirdi. Ali Emre Özyıldırım ise Keçeci-zade İzzet Molla'nın (ö. 1829) *Mihnetkeşân* adlı eserinde bir şair ve devlet görevlisi olan yazarın bireysel dünyası üzerine konuştu.

Manzum olarak yazılmış ben-anlatı metinlerinin ele alındığı oturumda Sadık Yazar, Mehmed b. Abdülaziz'in (ö. 1612) *Hayal ü Yâr* isimli mesnevisinin sonuna eklediği hasbihali bağlamında yazarın motivasyonunu sorgulayan bir sunum gerçekleştirdi. Recep Uslu, Abdülkadir Merâğî'nin (ö. 1435) mesnevi türündeki ben-anlatısı üstüne konuştu. Cemal Kafadar onur konuşmasında, "yaşnâme" türü eserlerin ben-anlatısı açısından önemine dikkat çekmişti. Bu açıdan Uslu'nun ele aldığı metin önemli idi. Metnin daha önce "Manzum Arzıhal" ve "Otobiyografi" olarak adlandırıldığını söyleyen Uslu, söz konusu metni "Yaşnâme" veya "Sinnâme" olarak isimlendirdiğini belirtti. Gülşah Taşkın, Sevâdî'nin *Hâl-nâme-i Sevâdî* (telif 1540) isimli eserini ele aldı. Taşkın, *Hâl-nâme-i Sevâdî*'nin çağdaşı olan eserlerle karşılaştırıldığında kurmaca olmayan tek eser olduğunu öne sürdü. Halil İbrahim Salman, kısa süre önce Selim Karahasanoğlu danışmanlığında bitirdiği "Osmanlı Literatüründen Ben-Anlatılarına Katkı: Abdullah Sâfî'nin (ö. 1898) *İftirâ-nâme'si*" başlıklı yüksek lisans tezinin konusu olan Kerküklü Hacı Abdullah Sâfî'nin İstanbul'da kendisine isnat edilen bir suçtan ötürü hapsedilmesini ve kurtuluşunu anlattığı *İftirâ-nâme'si* ve yazar hakkında ilgi çekici bir sunum gerçekleştirdi.

Osmanlı Literatüründe Ben-Anlatıları Sempozyumu'nun "Biyografi ile Otobiyografi" adlı kapanış ve değerlendirme oturumu, İhsan Ayal'ın moderatörlüğünde Ali Birinci, İsmail Kara ve Ali Akyıldız'ın katılımları ile gerçekleşti. Panelin ilk konuşmacısı Ali Birinci, şiirlerin ben-anlatısı çerçevesinde değerlendirilmesi gereken bir malzeme olduğunu vurguladı ve ben-anlatıları çalışmalarının önemine dikkat çekti. Oturumun ikinci konuşmacısı İsmail Kara, 1844 basımlı *Mâ-hazar* isimli *Pend-i Attar* şerhinin sonunda bulunan yazarın otobiyografisini ve İhtifalci Mehmed Ziya Bey'in (ö. 1930) *Yenikapı Mevlevîhânesi* isimli eserinde yer alan biyografilerden verdiği örnekleri, Osmanlı tasavvuf-tarikat dünyasında geleneksel biyografi yazıcılığındaki kırılma ve dönüşüm bağlamında değerlendirdi. Kara, verdiği örneklerin biyografi yazıcılığının modern ve yeni bir biyografi yazım tarzının göstergesi olduğunu belirterek konuşmasını sonlandırdı. Oturumun son konuşmacısı Ali Akyıldız, Osmanlı terâcim-i ahvâl veya tabakât denilen biyografik eserlerin, otobiyografi olarak da ele alınabileceği düşüncesinde olduğunu ifade etti. Bu görüşünü, Osmanlı biyografi geleneğinin son temsilcileri olan İbnülemin Mahmud Kemal İnal (ö. 1957) ve Hüseyin Vassaî'nin (ö. 1929) otobiyografik bilgilere dayanan çalışma metotlarından örneklerle açıklayarak konuşmasına son verdi. Değerlendirme toplantısının ardından Selim Karahasanoğlu, kapanış konuşmasında üçüncü ben-anlatıları toplantısının iki sene sonra, 2024'te Üsküp'te düzenlenmesinin planlandığını duyurdu.